

Peab Projektutveckling Mellersta
AB Björnövägen 21
72131 VÄSTERÅS

Förslag till omistliga delar av byggnadsminnet Västerås Kraftstation, "Ångkraftverket"

På begäran av Peab Projektutveckling Mellersta AB överlämnas härmed förslag till omistliga delar av byggnadsminnet Västerås Kraftstation.

Västerås Kraftstation

Västerås Kraftstation har varit ett större fossileldat värmekraftverk. Kraftstationen började uppföras 1915 av Kungliga Vattenfallsstyrelsen (Vattenfall) som reservkraftverk. Efter flera till- och ombyggnader erhöll stationen i slutet av 1950-talet sin slutgiltiga utformning. Under den långa drifttiden, 1917-1979, var Västerås Kraftstation Vattenfalls garanti för att kunna upprätthålla en trygg elförsörjning då vattenkraften inte räckte till eller då det var störningar i överföringssystemen.

Till följd av den stora utbyggnad av värmekraft som skedde i landet under 1970-talet kom Västerås Kraftstation successivt att minska i betydelse. Som en konsekvens av detta avställdes och konserverades kraftstationens produktionsutrustning efter sista insatsen 1979.

Västerås Kraftstation slopades 1992. Stationen avbemannades 1994 sedan även transformator- och stallverksfunktioner avvecklats. Vattenfall begärde 1995 rivningstillstånd för hela anläggningen. Frågan om ett fysiskt bevarande av de delar som då återstod ställdes därvid på sin spets. Detta ledde till att kraftstationen 1999 förklarades som byggnadsminne.

Västerås Kraftstations omistliga delar

Västerås Kraftstations ägare sedan 1998 - Peab Sverige AB - planerar nu för fastighetens framtida användning. I samband med detta har frågan uppkommit om vilka av kraftstationens byggnader och maskiner som har ett sådant värde att de utgör omistliga delar av byggnadsminnet. På begäran av Peab har undertecknade beretts tillfälle att diskutera frågan och lämnar härmed förslag till vilka av de ännu kvarstående maskinerna och byggnaderna som vi anser omistliga.

I vårt förslag har vi värderat Västerås Kraftstations delar efter några olika huvudlinjer. Vi anser således att produktionsutrustning som speglar en teknisk nyhet eller ett s.k. tekniksprång är omistlig. Vidare är vår uppfattning att sådan utrustning och sådana handlingar är omistliga som gör att framtida besökare kan förstå anläggningen och dess funktion. Vi menar också att exteriörer och i viss utsträckning även interiörer är omistliga när de har en arkitektoniskt väl sammanhållen helhet och estetiskt genomarbetade detaljer. Slutligen är vår uppfattning att byggnader och maskiner är omistliga när mötet med dem kan tänkas göra någon form av bestående intryck på besökaren, här avses således upplevelsevärde.

Vi föreslår att följande delar bör betraktas som omistliga i byggnadsminnet Västerås Kraftstation.

1. Ångkraftverkets exteriör.
2. Skorstenarna till pannorna 11-14.
3. Den dubbla kraftledningsmasten samt ledningsspannet till ställverksbyggnaden.
4. Entréhallen mot Kraftverksgatan.
5. Trapphuset som ansluter till entréhallen.
6. Elkontrollrummet med all styr- och reglerutrustning (även relätavlor i inre rum samt pådragsmotstånd för spänningsreglering en trappa ner).
7. Ljusschaktet i pannhuset för panna 13 och 14.
8. En kolkvarn och en kolficka på vardera sidan av ljusschaktets nedersta del.
9. Pannkontrollrumsbyggnaden mellan pannorna 11 och 12. Här ingår all utrustning i byggnadens ställverk, kontrollrum och högspänningsrum för elektrofilter.
10. Pannorna 11 och 12.
11. Hjälpustning till pannorna 11 och 12. Hit räknas den utrustning som finns i pannhusen men även t.ex. transportbanor för kol (hela vägen från intaget i pannhuset för f.d. pannorna 1-10 fram till pannorna 11 och 12) samt pannornas matarvattenpumpar.
12. Maskinhallen med samtliga turbogeneratorer, traverser, snabbmatare m.m. Reservdelar till ångturbinerna räknas hit.
13. Kondensorkällaren med samtliga kondensorer, pumpar, motorer, kontrollutrustning m.m.
14. Den del av generatorställverket for 70 000 volt som finns i den äldre av de två byggnadskropparna.
15. Linjeställverket for 70 000 volt.
16. En av de stora transformatorerna for 70 000 volt (förslagsvis T7).
17. Transformatorreparationshallen med travers, stege m.m.
18. Handlingar som hör till kraftstationen. Hit räknas journaler, driftinstruktioner, ritningar, foton och andra handlingar som dels kan underlätta förståelsen av kraftstationen, dels ge en bild av arbete och förändringar under aren 1915-1994.

Bevarande av Västerås Kraftstation

Vi anser att vårt förslag till omistliga delar av Västerås Kraftstation mycket väl tillgodoser de förhållanden som rör kraftstationen. Med förslaget kommer man således i en framtid att kunna återge mycket för den framtida besökaren av det 1900-tal som sett ångkraftverket och dess teknik växa fram, stagnera och avvecklas. Här avspeglas dessutom många av de yttringar vilka hörde seklet till som välstånd, förändring, teknikutveckling, tekniskt åldrande, storskalighet, snilleindustri, verkstadsteknik, ångteknik, elkraftteknik, styr- och reglereteknik, byggnadsteknik, industriarkitektur och miljöpåverkan.

Enligt förslaget kommer Västerås Kraftstations framtida besökare att motas av två ofattbart stora tornpannor och ett pannkontrollrum som är ett under av pedagogisk tydlighet. Här kommer man också att från ett välutrustat elkontrollrum kunna blicka ut över en magnifik maskinhall. I denna bjuds man en unik expose över en ångturbinutveckling som gått mot allt större aggregat. Om maskinhallen med dess sju turbogeneratorer är tydlig i sin framtoning, så kommer kondensorkällaren under ångturbinerna snarast att te sig som ett nästintill obegripligt virrvarr av stora kondensorer, rörledningar, pumpar för kylvatten och kondensat samt byggnadskonstruktioner.

LB ~~AA~~ BJS 39

Uppstigen ur kondensorkällaren bereds besökaren dock åter möjlighet att få träda in i ett ordningens tempel. Högspänningsställverket av inomhustyp söker nämligen sin like i överskådlighet och färgsättning, nu när all högspänningsutrustning i landet antingen är placerad utomhus eller kapslad till oigenkännlighet. Rundvandringen i kraftstationen kan mycket väl avslutas med ett besök i reparationshallen för transformatorer. Om höjden på transformatorerna vittnar här inte bara det tornliknande rummet med den högt sittande traversen utan även en enorm stege.

Allt detta är samlat i byggnadskroppar av olika storlek, karaktär och form, uppförda i en tid då byggherren ställde de högsta krav på såväl estetik som byggmaterial och fackmannamässigt utförande.

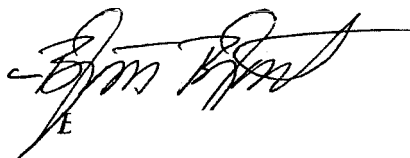
Grunden för våra ställningstaganden har beträffande de viktigare anläggningsdelarna närmare beskrivits av Bertil Bertilsson och Bengt Spade i bilaga 1 och Lasse Brunnström i bilaga 2.

Vårt förslag innebar att vissa byggnader och maskiner i Västerås Kraftstation kan få ett mildare skydd. Dessa skulle därmed kunna anpassas till kommande behov. Om detta skulle bli aktuellt och delar av kraftstationen behöva förändras anser vi att det kan ske om särskilda omständigheter föreligger, förslag bör redovisas i anslutning till dispensförfarandet. Åtgärderna bör dock föregås av en noggrant utförd dokumentation. Av dokumentationen bör byggnadens eller maskinens funktion, arbetssätt och historia framgå. I dokumentationen bör även ingå ritningar och foton av den aktuella delen.

Västerås den 7 februari 2001

Bertil Bertilsson
Ingenjör
Byggnadsvård Mälardalen
Västerås

Björn Björk
Ingenjör, fil.kand
Bjerring Ingenjörbyrå
Uppsala

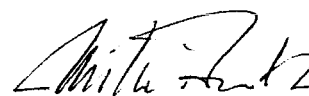

Lasse Brunnström
Docent
Göteborgs kommun
Göteborg

Lennart Edlund
Länsantikvarie
Länsstyrelsen
Visby

Bengt Spade
Ingenjör
Industriminnesbyrån
Varberg

Mille Törnblom
Bergsingenjör
Riksantikvarieämbetet
Stockholm

Bilagor

Bilaga 1. *Teknisk-historisk bakgrund till Västerås Kraftstation* (Bertil Bertilsson & Bengt Spade)

Bilaga 2. *Ångkraftverkets arkitektoniska kvaliteter, estetiska upplevelsevärden och arkitekturhistoriska status* (Lasse Brunnström)